

Educatieve begeleiding geëvalueerd

Geregelde bezoekers van het Rijksmuseum kan het wel eens zijn overkomen dat ze vlak vóór het betreden van zaal 212A, waarin tijdelijke tentoonstellingen worden gehouden, werden aangesproken door een student van het Instituut voor Sociale Psychologie van de Rijksuniversiteit Utrecht. Dit instituut heeft op verzoek van, en in samenwerking met de Educatieve Dienst van het Rijksmuseum onderzoek verricht, dat erop gericht was na te gaan of de bij de tentoonstellingen gegeven Educatieve begeleiding effectief was en wat de mate van waardering was van de bezoekers voor deze begeleiding. Het onderzoek betrof twee tentoonstellingen in het Rijksmuseum: 'tot Lering en Vermaak' (najaar 1976) en 'Het Vaderlandsch Gevoel' (voorjaar 1978).

SUMMATIEVE EVALUATIE: ONDERZOEK NAAR KENNISTOENAME EN WAARDERING BIJ HET PUBLIEK

Aan de bezoekers die de tentoonstellingszaal inkwamen, werd verzocht of ze een aantal vragen wilden beantwoorden, telkens in dezelfde vriendelijke bewoordingen¹. Ook bezoekers die de tentoonstellingszaal útkwamen, werden wel met een dergelijk verzoek benaderd, zij het dat dit iets anders geformuleerd was².

In de gebruikelijke experimenteel psychologische terminologie wordt de eerste groep – die de vragen beantwoordt vóór het tentoonstellingsbezoek – de controlegroep

genoemd; de tweede groep – die de vragen beantwoordt ná het bezoek aan de tentoonstelling – wordt de experimentele groep genoemd. Hiermee wordt bedoeld een groep die een bepaalde ervaring heeft ondergaan welke de, voor het overige vergelijkbare, controlegroep niet ondergaan heeft. Deze 'ervaring' kan in een psychologisch laboratorium worden opgedaan, maar óók op een tentoonstelling. Omdat in het laatste geval het onderzoek niet in het laboratorium plaatsvindt, maar zich afspeelt in het veld van onderzoek, noemt men dit een veldexperiment.

Op het eerste gezicht lijkt het misschien wat onlogisch om twee groepen bezoekers te nemen. Waarom wordt niet dezelfde groep mensen zowel vóór als na het tentoonstellingsbezoek ondervraagd? Men heeft dan immers met dezelfde mensen te maken en alles wat ze méér weten ná het bezoek aan de tentoonstelling kan als effect van dit bezoek worden beschouwd. Bij deze redenering wordt echter over het hoofd gezien dat zulke bezoekers niet langer zomaar toevallige bezoekers zijn. De 'vragenlijst-van-te-voren' zou er toe geleid kunnen hebben, dat men antwoorden is gaan zoeken bij het doorlopen van de tentoonstelling. Nu is dit wel enigermate te ondervangen, door ná het bezoek andere vragen te stellen dan ervóór, maar ook dan weten we niet zeker of het gedrag van onze ondervraagde groep wel representatief is

voor het gedrag bij een argeloos tentoonstellingsbezoek. De zekerheid, of zelfs het vermoeden, bij het verlaten van de tentoonstelling nogmaals ondervraagd te worden, zal ongetwijfeld tot gevolg hebben, dat men meer interesse heeft voor de beschikbare informatie, met als gevolg een geflatteerd verschil in kennis vóór, en ná bezoek. Het is daarom beter twee verschillende groepen samen te stellen. Natuurlijk dienen hierbij de nodige maatregelen genomen te worden om er voor te zorgen dat deze twee groepen (behalve het al dan niet bezocht hebben van de tentoonstelling) verder geen verschillen qua samenstelling vertonen. Zo bepaalt de willekeurige volgorde, van tevoren vastgelegd in een schema, of de eerstvolgende ondervraagde deel zal uitmaken van de experimentele dan wel van de controlegroep. Nadat de gegevens verzameld zijn wordt ook nog bekeken of beide groepen geen verschillen vertonen wat betreft kenmerken die mogelijk invloed kunnen hebben op de mate waarin iemand bij een tentoonstellingsbezoek iets opsteekt: frequentie van museumbezoek, al dan niet speciaal gekomen, opleiding, beroep, leeftijd en geslacht. Pas nadat uit analyse van deze gegevens is gebleken dat de twee groepen op deze kenmerken geen verschil vertonen, wordt gekeken of ze wél verschillen op het cruciale punt: verschil in kennisniveau wat betreft de op de tentoonstelling aanwezige informatie.

Dit kennisniveau wordt vastgesteld met behulp van een z.g. meerkeuzevragenlijst, die betrekking heeft op de in de tentoonstellingszaal aangeboden informatie. Hierbij moet men kiezen uit vier antwoord-alternatieven, waarvan er slechts één juist is. De belangrijkste voordelen van deze methode zijn, dat snel en met betrekkelijk weinig inspanning van de ondervraagde eenduidige gegevens over diens kennisniveau verkregen kan worden. Vooral bij grote groepen respondenten wegen deze voordelen op tegen het nadeel dat het vervaardigen van goede meerkeuze-vragen veel tijd vergt³. Een ander voordeel van het gebruik van wat ook wel objectieve studietoetsen worden genoemd, is dat bestaande computer-programma's automatische verwerking van de

gegevens mogelijk maakt⁴. Hierbij wordt niet alleen voor iedere respondent een individuele score berekend, maar ook een aantal andere gegevens met behulp waarvan men de kwaliteit van de toets als geheel (de betrouwbaarheid), zowel als de kwaliteit van de afzonderlijke vragen kan beoordelen. Bovendien kunnen de resultaten per groep grafisch worden weergegeven, een voorbeeld hiervan is te vinden in fig. 1.

Volgens de in het bovenstaande kort aangegeven werkwijze⁵ werd nagegaan of de educatieve begeleiding van twee tentoonstellingen in het Rijksmuseum effectief was: hadden bezoekers iets geleerd?

In dezelfde periode als het eerste evaluatie-onderzoek vond nog een tweede onderzoek plaats. Dit was erop gericht na te gaan hoe de educatieve begeleiding door het publiek gewaardeerd werd. Aan de evaluatie van de begeleiding bij de tentoonstelling 'tot Lering en Vermaak' verleenden in totaal 360 bezoekers hun medewerking. Honderd bezoekers van 'Het Vaderlandsch Gevoel' werkten mee aan de evaluatie van deze tentoonstelling. Bovendien waren honderd mensen betrokken bij een onderzoek dat vooraf ging aan de inrichting van deze laatste tentoonstelling. We zullen hierop later nog terugkomen.

LEEREFFECT

De aangesproken bezoekers van de tentoonstelling 'tot Lering en Vermaak' werden verdeeld in drie groepen: tweehonderd Nederlandstalige bezoekers deden mee aan een onderzoek waarin het leereffect van de begeleiding werd gemeten, honderd Nederlandstalige bezoekers deden mee aan een opinie-onderzoek naar kwalitatieve aspecten van de begeleiding, zestig Engelstalige bezoekers waren betrokken bij een meting van het leereffect. De begeleiding bij deze tentoonstelling was namelijk tweetalig, Nederlands en Engels.

We zullen eerst de resultaten bespreken van de meting van het leereffect. De Nederlandstalige groep was verdeeld in een controlegroep van vijftig mensen en een experimentele groep van honderdvijftig

Afb. 1. Detail van *De liefdesbrief van Johannes Vermeer*. Een vrouw met een brief en een scheepje op een schilderij-in-een-schilderij op de tentoonstelling 'tot Lering en Vermaak'.

Fig. 1. 'Score' in het aantal juist beantwoorde vragen: 1 wil zeggen dat men één vraag goed heeft, enz. 'Aantal' is het aantal respondenten dat de desbetreffende score behaald heeft. % is het percentage respondenten dat de desbetreffende score behaald heeft. De laatste kolom maakt de verdeling van de behaalde scores visueel zichtbaar; iedere ster is een respondent.

Histogram voor Nederlandse Controlegroep:

0	2	4	**
1	2	4	**
2	3	6	***
3	3	6	***
4	1	2	*
5	9	18	*****
6	8	16	*****
7	9	18	*****
8	6	12	*****
9	2	4	**
10	3	6	***
11	1	2	*
12	0	0	
13	1	2	*
14	0	0	
15	0	0	
16	0	0	

score aantal %

mensen. Deze laatste groep was dáárom groter, om het mogelijk te maken binnen de experimentele groep een aantal subgroepen te formeren op basis van bepaalde kenmerken zoals frequentie van museumbezoek, duur van het bezoek aan de tentoonstelling opleidingsniveau enz., kenmerken die wellicht invloed zouden hebben op de grootte van het leereffect. De zestig Engelstalige bezoekers waren verdeeld in een controle- en een experimentele groep van elk dertig mensen. Al deze bezoekers kregen 25 vragen te beantwoorden, zoals deze:

Een scheepje op een schilderij-in-een-schilderij bij een brieflezende vrouw (afb. 1):

- geeft aan dat haar man zeeman is
- geeft aan dat haar minnaar verdronken is
- wijst op de gelijkenis tussen de liefde en de zee
- wijst op het feit dat ze uit een familie van rijke zeevaarders komt

A ship in a painting-within-a-painting of a woman reading a letter:

- alludes to the fact that she comes from a family of wealthy sea traders

Histogram voor Nederlandse experimentele groep:

0	0	0	
1	1	1	*
2	0	0	
3	3	2	***
4	4	3	****
5	6	9	*****
6	6	4	*****
7	5	3	****
8	5	3	****
9	9	6	*****
10	7	5	*****
11	9	6	*****
12	22	15	*****
13	14	9	*****
14	25	17	*****
15	22	15	*****
16	12	8	*****

score aantal %

- b. indicates that her husband is a sailor
- c. indicates that her lover has drowned
- d. points out the similarity between love and the sea

Bovendien werden de reeds genoemde algemene gegevens, zoals leeftijd en beroep gevraagd, omdat die invloed op het leereffect zouden kunnen hebben. Na verwerking van de gegevens bleek dat men van een bezoek aan de tentoonstelling inderdaad iets geleerd had. De Nederlandse groep die de vragen beantwoordde vóór het bezoek aan de tentoonstelling had 37% juiste antwoorden, dat is dus iets meer, dan de op grond van kans – er zijn vier antwoordmogelijkheden – te verwachten 25%. Dit betekent dat een zekere mate van voorkennis aanwezig was. Ná tentoonstellingsbezoek gaf men 72% juiste antwoorden, een heel duidelijk leereffect. Het leereffect is goed zichtbaar, wanneer men het histogram van de controlegroep vergelijkt met dat van de experimentele groep (fig. 1). Voor de Engelstalige bezoekers waren deze percentages respectievelijk 31 en 68. Het leereffect bleek groter te zijn naarmate men langer op de tentoonstelling was gebleven, een hoger opleidingsniveau had, vaker musea bezocht en speciaal voor deze tentoonstelling gekomen was. Weliswaar niet een verrassende uitkomst, maar juist daardoor een indicatie dat de gevolgde methode betrouwbare resultaten oplevert. Wel verrassend was het dat het voor het leereffect niet uitmaakte of men de tentoonstelling 'tot Lering en Vermaak' doorliep in de richting, zoals deze was ingericht of juist dwars daar tegenin. De mensen die dat deden hadden zelfs een iets hogere score, hoewel dat verschil minimaal was. Een ander onderzoek, dat op dezelfde manier gedaan werd, de evaluatie van de begeleiding van de tentoonstelling 'Het Vaderlandsch Gevoel', toonde ook het optreden van een leereffect aan als gevolg van tentoonstellingsbezoek. Deze tentoonstelling had alleen Nederlandstalige begeleiding zodat geen buitenlandse bezoekers bij het onderzoek betrokken werden. De controlegroep had hier 49% goede antwoorden

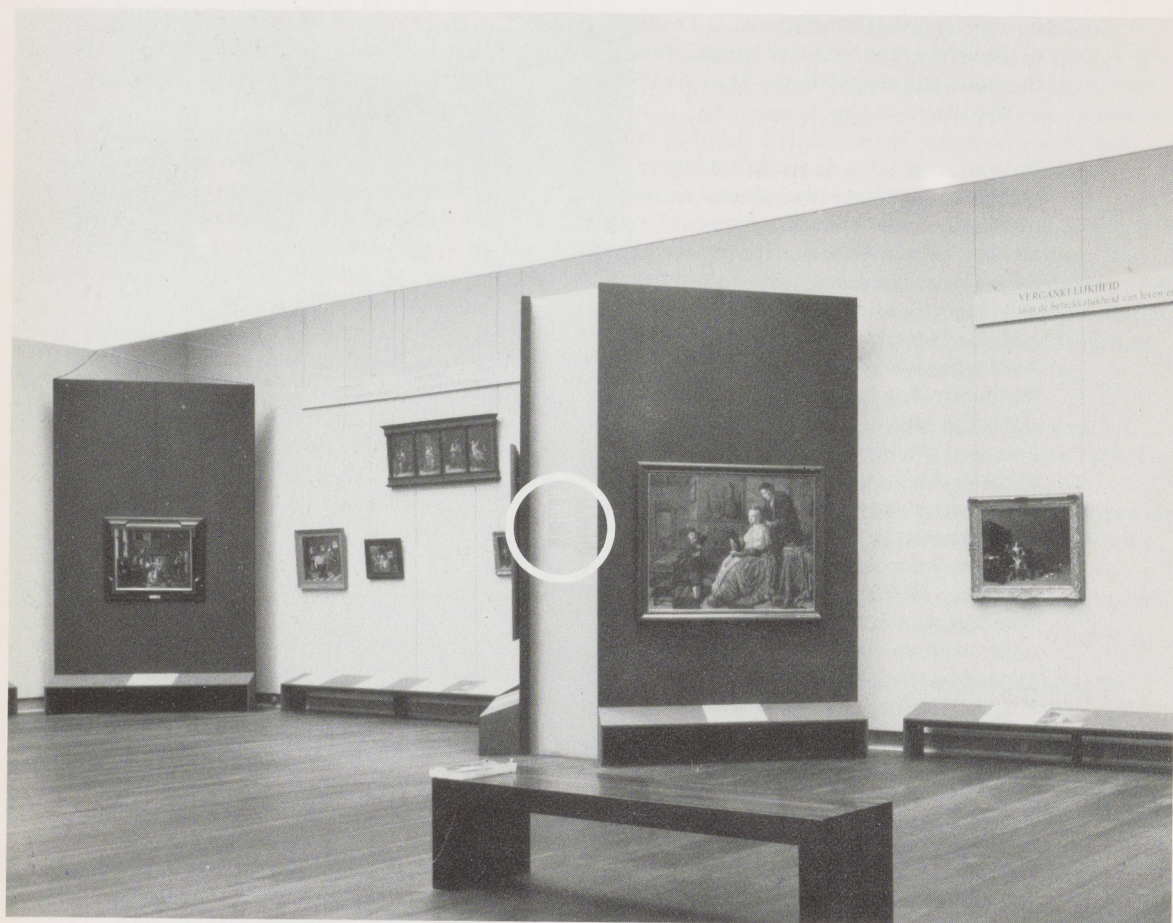
en de experimentele groep 66%. Bij deze bezoekers was dus meer voorkennis aanwezig dan bij het publiek van 'tot Lering en Vermaak'.

Hiervoor zijn twee oorzaken mogelijk. Het onderwerp was onze eigen vaderlandse geschiedenis (hoewel de kennis hierover in het algemeen niet al te groot is, zoals bleek uit het vooronderzoek dat verderop nog behandeld wordt). Bovendien was ongeveer een vijfde van de bezoekers leraar geschiedenis, dan wel hiervoor in opleiding⁶. Dat het leereffect geringer is dan bij 'tot Lering en Vermaak', vindt misschien zijn reden in het feit dat de begeleiding bij 'Het Vaderlandsch Gevoel' aanzienlijk meer informatie omvatte, en bovendien de bezoekers gemiddeld wat minder lang op deze tentoonstelling rondkeken. Bij 'tot Lering en Vermaak' bleef 69% van de bezoekers langer dan drie kwartier en slechts 11% bleef korter dan een half uur. Bij 'Het Vaderlandsch Gevoel' bleef 53% langer dan drie kwartier en 23% korter dan een half uur. Of meer informatie in combinatie met korter tentoonstellingsbezoek de voornaamste oorzaak is van het verschil in leereffect, valt op grond van onze gegevens niet met zekerheid te zeggen.

Behalve de hoeveelheid aangeboden informatie waren er namelijk nog andere verschillen tussen de inrichtingen van beide tentoonstellingen. Zo waren bij 'Het Vaderlandsch Gevoel' de groepsteksten op blokken aangebracht en bij 'tot Lering en Vermaak' aan de wand. Bij beide tentoonstellingen zaten de etiketten op leesplankjes, op kniehoogte, onder de schilderijen. Bij 'Het Vaderlandsch Gevoel' was echter een kleiner lettertype gebruikt (afb. 2 en 3). Bovendien waren de teksten – óók de etiketten – afgeschermd met perspex. Zo ontstond een hinderlijke reflectie, 'waardoor zelfs mensen die met hun knieën lezen, benadeeld werden'⁷. Een aantal respondenten gaf ongevraagd uiting aan hun ongenoegen hierover.

De plaatsingshoogte van teksten kan invloed hebben op het leereffect. Dat is gebleken uit het onderzoek naar de waardering van de manier waarop de educatieve begeleiding

Afb. 2. Teksten bij de tentoonstelling 'tot Lering en Vermaak'.

Afb. 3 (rechts). Teksten bij de tentoonstelling 'Het Vaderlandsch Gevoel'.

gepresenteerd was. Bij het 'tot Lering en Vermaak'-onderzoek waren o.a. twee kennisvragen opgenomen die betrekking hadden op hoog aangebrachte tekstborden die met grote letters de diverse onderwerpen van deze thematisch ingedeelde tentoonstelling omschreven. Het percentage van 37,5% juiste antwoorden op vragen over deze hooggeplaatste teksten steekt schril af tegen de 70% juiste antwoorden op vragen over de lager aangebrachte teksten. De verdere resultaten van het onderzoek bij de tentoonstelling 'tot Lering en Vermaak' waren vleiend voor de wijze waarop de tentoonstelling begeleid was. Zo vond 81% de teksten aantrekkelijk om te lezen en slechts 3% vond ze 'tamelijk

hinderlijk' om te lezen. Het uitleggen van de betekenis van een voorstelling vond 87% waardevol voor het genieten van een schilderij, terwijl maar 3% aangaf dit storend te vinden (de resterende 10% vonden het zonder invloed).

Ook de betrouwbaarheid van de aanwezige informatie werd redelijk hoog beoordeeld, 76% dacht dat deze informatie grotendeels of geheel waar was, 24% vroeg zich af of het allemaal wel waar was, terwijl niemand het alternatief 'ik geloof er niets van' aankruiste. Dat er wel degelijk behoefte aan informatie bestaat moge blijken uit het feit dat slechts 2% vond dat teveel informatie werd aangeboden, 76% vond de hoeveelheid goed en 22% vond het zelfs te weinig.

Met betrekking tot de begeleiding van 'Het Vaderlandsch Gevoel' werden deze vragen ook gesteld. De antwoordpercentages weken nauwelijks af van de bovenvermelde, met één uitzondering. Deze betrof de hoeveelheid informatie. Zeven procent (in tegenstelling tot 2%) vond dat teveel informatie werd aangeboden en slechts 3% (in tegenstelling tot 22%) vond het te weinig.

De antwoordpercentages waren respectievelijk: 77% (aantrekkelijk), 3% (tamelijk hinderlijk), 4% (hinderlijk), 81% (waardevol om te genieten), 7% (storend), 11% (zonder invloed), 84% (informatie grotendeels waar), 14% (is het allemaal wel waar), 1% (ik geloof er niets van), 7% (teveel informatie), 90% (hoeveelheid goed) en 3% (te weinig).

De tot nu toe besproken onderzoeken betroffen een z.g. 'summatieve' evaluatie, dat wil zeggen nadat een tentoonstelling geopend is. Een bescheiden vorm van 'formatieve evaluatie' (vóór de opening van een tentoonstelling), ging vooraf aan 'Het Vaderlandsch Gevoel'⁸.

Formatieve evaluatie houdt in, dat men op basis van onderzoeksresultaten de educatieve begeleiding van een tentoonstelling zo optimaal mogelijk probeert te maken vóórdat deze tentoonstelling definitief geopend wordt. De beste werkwijze hierbij is, het vergelijken van verschillende vormen van educatieve begeleiding om zodoende tot de meest effectieve te komen. Dit is bijzonder arbeidsintensief. Men zou een tentoonstelling

meer malen opnieuw moeten inrichten, nieuwe teksten moeten schrijven enz. We hebben ons beperkt tot het meten van kennis over het historische gedeelte van de tentoonstelling 'Het Vaderlandsch Gevoel'. Omdat dergelijke gegevens bijdragen tot de voorbereiding van de educatieve begeleiding, kan dit onderzoek beschouwd worden als formatieve evaluatie.

FORMATIEVE EVALUATIE: ONDERZOEK NAAR VOORKENNIS BIJ HET PUBLIEK

Voor de medewerkers van de Educatieve Dienst die een tentoonstelling begeleiden, is het van belang om te weten waar ten aanzien van een bepaald onderwerp de kennisdrempel ligt. Die kennisdrempel bepaalt hoe ver zij moeten gaan in hun uitleg.

Bij de tentoonstelling 'Het Vaderlandsch Gevoel' is er door de Educatieve Dienst voor het eerst onderzoek verricht naar eventuele voorkennis bij het publiek over een tentoonstellingsonderwerp. Onder publiek wordt verstaan, het algemene publiek van het Rijksmuseum. Op dit algemene publiek van het Rijksmuseum moest men zich wel baseren, aangezien pas in een veel later stadium – namelijk door onderzoek gedaan tijdens de tentoonstelling – zou blijken of deze tentoonstelling een speciale bezoekersgroep zou trekken. Dit was inderdaad het geval⁹. Het algemene publiek van het Rijksmuseum is een zeer breed samengesteld publiek en komt aardig in de buurt van de doorsnede van de Nederlandse bevolking¹⁰. Daarom was het niet nodig om de formatieve evaluatie binnen de muren van het Rijksmuseum te laten plaats vinden.

Bij de publieksbegeleiding van de tentoonstelling 'Het Vaderlandsch Gevoel' moesten gebeurtenissen uit het Nederlandse verleden toegelicht worden en de historieschilderkunst, zoals die in de 19de eeuw beoefend werd. Een historische en een kunsthistorische uitleg waren noodzakelijk. Over het kunsthistorische gedeelte van de tentoonstelling kon men – het betrof nieuw kunsthistorisch onderzoek – geen voorkennis verwachten bij de potentiële bezoeker; wat het historische gedeelte betreft, kon men dat

wel. Vóór het in werking treden van de Mammoetwet in 1968, en daarmee vóór de komst van de keuzepakketten op scholen, was geschiedenis immers een verplicht vak op school. Men kan verwachten dat vóór 1968 de Nederlandse geschiedenis op enigerlei wijze op school aan bod is geweest. De historische gebeurtenissen afgebeeld op de 19de eeuwse schilderijen van 'Het Vaderlandsch Gevoel' waren voor het grootste deel de hoogtepunten – of, zo men wil, dieptepunten – uit het leven van tophelden uit de vaderlandse geschiedenis. Enkele van die helden zijn in de loop van de 20ste eeuw in vergetelheid geraakt; die zijn verder buiten beschouwing gelaten.

De 33 bekendste historische figuren¹¹ die op de tentoonstelling voorkwamen zijn bijeengebracht in een vragenlijst. Over elk van deze vaderlandse helden werden drie vragen gesteld: in welke tijd ze leefden, wie ze waren en welk historisch feit of anekdote bij hen hoorde. Voor het samenstellen van de antwoorden, het goede antwoord en de drie foute variant-antwoordmogelijkheden, werd geput uit schoolboeken, encyclopedie en populaire naslagwerken. Juist voor het goede antwoord was deze gangbare literatuur een maatstaf voor wat als het meest bekend verondersteld mocht worden¹².

VOORBEELDEN:

A: *Johan van Oldenbarnevelt*

Johan van Oldenbarnevelt (afb. 4) leefde van

- 1447–1519
- 1547–1619
- 1647–1719
- 1747–1819

Johan van Oldenbarnevelt was

- Belgisch journalist
- Nederlands gezant in Parijs tijdens Napoleontische tijd
- staatsman, raadpensionaris van Holland
- uitvinder van de legbatterij

Wat hoort het allermeest bij Johan van Oldenbarnevelt?

- 'De Hollandse Natie'
- onthoofd door toedoen van prins Maurits
- 'de Oude Valentijn'
- verbannen wegens republikeinse geschriften

Afb. 4. Het laatste gebed van Johan van Oldenbarnevelt van S. Opzoomer, te zien geweest op de tentoonstelling 'Het Vaderlandsch Gevoel'.

B: *De watergeuzen*

De watergeuzen horen in de periode

- 1150-1250
- 1350-1450
- 1550-1650
- 1750-1850

De watergeuzen waren

- afgescheidenen van de Doopsgezinden
- avonturiers die meestreden in de Nederlandse Opstand

- poldergasten die aan de drooglegging van de Beemster werkten
- verdedigers van de kustprovincies tegen de Noormannen

Wat hoort het allermeest bij de watergeuzen?

- de Bronzen Leeuw
- Den Briel
- Lamme Goedzak
- over de putthaak springen

Ook deze vragenlijst werd samengesteld met behulp van het Sociaal Psychologisch Instituut in Utrecht; vooral controle op formulering en aard van de antwoorden was van belang, opdat daarvan geen invloed zou uitgaan op het invullen en zo de antwoordpercentages zou vertekenen. Aan de respondent werd verder leeftijd, opleiding en beroep gevraagd. Honderd personen hebben de meerkeuze vragenlijst beantwoord. Zij verschilden in schoolopleiding van Lagere School tot Universiteit. Bij de uiteindelijke verwerking werd een verdeling in zes categorieën gemaakt in al die opleidingen volgens schoolniveau¹³. De respondenten waren van verschillende leeftijd, zij het niet jonger dan 15 jaar¹⁴.

RESULTAAT

Er bleek een recht evenredig verband te bestaan tussen de hoogte van de leeftijd en de hoeveelheid kennis. Hoe ouder de respondent, des te meer feitenkennis was aanwezig. Een duidelijk verschil viel te constateren tussen de leeftijdsgroep van 15 t/m 22 jaar en die van 23 jaar en ouder. De laatsten zijn mensen die vóór de invoering van de Mammoetwet hun schoolopleiding hebben gehad; welke schoolopleiding dat was, was minder van invloed op de score (fig. 2).

Fig. 2. Gemiddeld aantal goede antwoorden per repondent, gesplitst in twee leeftijdsgroepen en twee opleidingsniveaus.

	t/m mavo	havo en hoger	
15 t/m 22 jaar	aantal goed 47	55	53
ouder dan 23 jaar (vóór invoering Mammoet naar school geweest)	62	67	67
	57	61	gewogen gemiddelde

Wat de historische figuren betreft, wisten de respondenten veel beter om wie het ging dan in welke tijd de historische helden thuishoorden. Jaartallen werden eeuwen ernaast geschat. Gemiddeld wist meer dan de helft niet in welke tijd die 33 bekende helden leefden, 30% wist niet wie ze waren en 35% wist niet welk historisch feit bij hen hoorde¹⁵. De bekendste historische figuren waren – om nu maar eens een vaderlandse top tien samen te stellen¹⁶:

1. Joost van den Vondel
2. Barentsz. en Heemskerck
3. Rembrandt
4. Johan van Oldenbarnevelt
5. Erasmus
6. Frans Hals
7. Michiel de Ruyter
8. Watergeuzen
9. Jan Steen
10. Een gedeelde plaats voor Hugo de Groot en Willem van Oranje.

Maar toch: Michiel de Ruyter die het allerhoogste scoort wat betreft 'wie is het', namelijk 99%, daarvan denkt 28% dat hij de Slag op de Javazee geleverd heeft; 32% meent dat Jan Steen iets te maken had met het Kaas- en Broodvolk; Hugo de Groot (afb. 5) dankt zijn tiende plaats aan de boekenkist (83%); maar liefst 40% weet niet wie hij is. En de 'Vader des Vaderlands' Willem van Oranje wordt niet gekend door 30%; hij wordt aangezien voor de leider van de patriotten of voor raadspensionaris van Holland en Zeeland; 22% denkt dat hij de bijnaam 'stededwinger' heeft.

Er waren meer opmerkelijke vergissingen. Zo denkt 28% dat Egmond en Hoorne leiders van de remonstranten respectievelijk contra-remonstranten waren, 20% denkt dat de watergeuzen verdedigers van de kustprovincies tegen de Noormannen waren, dat het buskruitverraad met Cornelis Tromp te maken had (28%), dat de Slag bij Waterloo door Napoleon gewonnen is (34%), dat Van Speyk de eerste Nederlandse ballonvaarder was (24%) die de gedenkwaardige woorden uitsprak – volgens toch nog 16% – 'Niet de Staten maar gij', dat Jacob van Ruisdaal een admiraal was die de Franse zeerovers versloeg (16%), dat Witte van Haemstede

bemiddelaar was tussen de rekkelijken en preciesen (36%) en dat Thomas à Kempis een Belgische dichter was (45%).

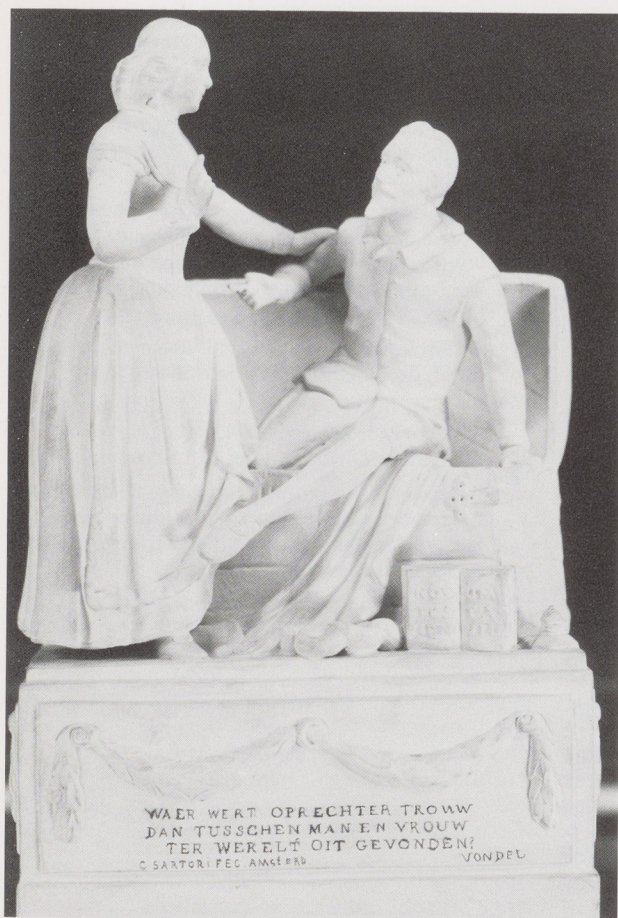
Twee historische figuren uit de vragenlijst bleken helemaal onbekend te zijn. Melis Stoke, de 13de eeuwse geschiedschrijver, scoorde het hoogst als een 17de eeuwse gereformeerde theoloog. En Magdalena Moons leeft blijkbaar alleen nog voort als straatnaam in Leiden. Volgens de legende wist zij een aanval op Leiden uit te stellen en zo de stad te redden. Nu kreeg zij de hoogste score als spionne, bijgenaamd Mata Hari, betrokken bij een corruptieschandaal. Een aantal vragen uit de vragenlijst kwamen nogmaals aan bod bij de summatieve evaluatie van 'Het Vaderlandsch Gevoel'. Interessant zijn de antwoorden, gegeven door Rijksmuseumbezoekers die deel uitmaakten van de controlegroep. Hadden Rijksmuseumbezoekers gemiddeld meer voorkennis? Neen, ondanks het feit dat er bij de controlegroep leraren geschiedenis en studenten zaten die hoog scoorden.

CONCLUSIE

Summatieve evaluatie van educatieve begeleiding, dus nadat de tentoonstelling is ingericht, is nuttig, omdat men van de fouten kan leren. Naarmate er meer van dit soort onderzoeken plaatsvinden, ontstaat er een steeds nauwkeuriger indicatie voor het vervaardigen van een educatieve begeleiding. Onderzoeksresultaten van een reeks van summatieve evaluaties krijgen algemene waarde. Formatieve evaluatie kan houvast bieden bij het maken van een specifieke tentoonstellingsbegeleiding.

Uit het onderzoek naar de voorkennis over bekende historische figuren kan in het algemeen geconcludeerd worden dat de informatieoverdragers in een museum nooit te gemakkelijk mogen zeggen 'Maar dat weet toch iedereen!'. Dat diffuus gevoel van wat het publiek wel of niet weet moet men argwanen en is geen basis om op te steunen. Daarom is het uiterst zinvol dat diffuus gevoel te toetsen door onderzoek te doen: het blijkt zò verrassend wat (potentiële) museumbezoekers wèl en vooral wat ze niet weten.

Afb. 5. Een mooie combinatie: een tekst van Vondel bij Hugo de Groot en Maria van Reigersberch. Dit gipsen beeldje van L. Royer was te zien op de tentoonstelling 'Het Vaderlandsch Gevoel'.

Wat uit deze formatieve evaluatie duidelijk blijkt, is dat de kennis van de chronologie van de vaderlandse geschiedenis gering is en dat zelfs de – naar wij aannamen – allerbekendste noties van de allerbekendste helden, geen gemeengoed zijn. Zeker niet bij mensen jonger dan 25 jaar (in het voorjaar van 1978: 23 jaar).

En het resultaat van dit onderzoek werpt een ander licht op de opvatting, tentoonstellingen over Nederlandse geschiedenis en ook de opstelling van vaste collecties over Nederlandse geschiedenis alleen maar in de Nederlandse taal toe te lichten. Men zou namelijk – zo is de gedachtengang – niet kunnen volstaan met louter een vertaling van de Nederlandse tekst. Voor buitenlanders –

zij weten immers niets van de Nederlandse geschiedenis af – is een volledig andere toelichting nodig, die veel verder zou moeten gaan in uitleg; zó ver, dat men er maar liever van af ziet.

Uit het onderzoek blijkt echter dat het niveau van uitleg, dat buitenlanders behoeven, tevens geschikt is voor Nederlandse bezoekers. Het omgekeerde zou dus raadzaam zijn: richt de educatieve begeleiding op buitenlanders. Dan kan men toch weer met louter vertalen volstaan. Want die begeleiding is tevens voor de Nederlandse bezoekers te gebruiken. Het motto van menig Educatieve Dienst: 'zoals ik het aan mijn kleine neefje vertel', zou wat betreft de toelichting bij tentoonstellingen over Nederlandse geschiedenis moeten luiden: 'zoals ik het aan mijn buitenlander vertel'.

Medewerkers bij het Rijksmuseum zullen er rekening mee moeten houden dat hun publiek (waarvan de grootste leeftijdsgroep beneden de 24 jaar ligt¹⁷ dit soort (bekend veronderstelde) geschiedeniskennis niet heeft. Want Nederlandse geschiedenis behoort niet meer automatisch tot de geestelijke bagage van de Nederlanders. Het zit niet meer in hun pakket.

Noten

¹ Inleiding – Controlegroep Rijksmuseum.

Dag mijnheer/mevrouw etc.

Wilt u misschien meewerken aan een onderzoek?

De Educatieve Dienst van het Rijksmuseum heeft deze tentoonstelling begeleid, en is nu erg benieuwd of de museumbezoekers er iets van opsteken. U bent nog niet op de tentoonstelling geweest? Goed, we moeten nl. ook een groep mensen ondervragen die de tentoonstelling nog niet gezien heeft om erachter te komen hoeveel de bezoekers van tevoren al weten. We hebben hiervoor een vragenlijst opgesteld. Zou u deze vragen willen beantwoorden? Het spreekt vanzelf dat u natuurlijk niet alles kunt weten. Trekt u zich daar niets van aan, maar geef aan welk antwoord u het meest juist lijkt. Na afloop krijgt u een lijst met de juiste antwoorden. Dan kunt u zelf zien wat u toch goed had. Het zal ongeveer een kwartier duren. Loopt u dan mee naar de hal?.

² Inleiding – Experimentele groep Rijksmuseum. Dag mijnheer/mevrouw etc.

Wilt u misschien meewerken aan een onderzoek? De Educatieve Dienst van het Rijksmuseum heeft deze tentoonstelling begeleid, en is nu erg benieuwd of de museumbezoekers er iets van opgestoken hebben. We hebben hiervoor een vragenlijst opgesteld. Zou u deze vragen willen beantwoorden? Na afloop krijgt u een lijst met de juiste antwoorden, zodat u zelf uw test kunt controleren. het zal ongeveer een kwartier duren. Loopt u dan even mee naar de hal?

³ Een beschrijving van deze procedure is te vinden in bij voorbeeld: A. D. de Groot en R. F. van Naerssen (red.) *Studietoetsen: construeren, afnemen, analyseren*. 2de herziene druk, Den Haag 1976.

⁴ Bij voorbeeld: H. Zegeling, *Toets, programmatuur voor de verwerking van meerkeuzetoetsen*. Academisch Computer Centrum, Utrecht 1975.

⁵ Deze werkwijze wordt meer uitgebreid besproken in: I. Smit en E. Temme, *Tot Lering en Vermaak. Evaluatie van de educatieve begeleiding van een tentoonstelling in het Rijksmuseum te Amsterdam*. Utrecht, Subfaculteit Psychologie, 1979 (Psychologische Geschriften, PG 79-2 EX).

⁶ Wellicht is de reclame-campagne van de Educatieve Dienst en de afdeling Voorlichting van invloed geweest. Aan alle docenten geschiedenis, aan alle geschiedenistijdschriften, aan alle geschiedenisclubs en -verenigingen waarbij, gezien hun aard, historische belangstelling bij de leden verwacht mag worden, was vóór de opening van de tentoonstelling, informatie- en reclamemateriaal over de tentoonstelling toegezonden.

⁷ . . . , hierbij wordt een respondent geciteerd. De klachten over de leesbaarheid werden volgens medewerkers aan de tentoonstelling 'Het Vaderlandsch Gevoel' ook ingegeven door de vormgeving; onderschriften bij steunafbeeldingen waren net zo groot als de hoofdtekst. Dat heeft de begrijpelijkheid niet bevorderd.

⁸ Zie bij voorbeeld: B. S. Bloom, J. T. Hastings & G. F. Madaus, *Handbook on formative and summative evaluation of student learning*, New York 1971; C. G. Screven, Exhibit evaluation: a goal referenced approach, *Curator* 19, 1976.

⁹ Zie opmerking hierover op blz. 181 en noot 6.

¹⁰ O. Valkman, *Queuen voor de Nachtwacht. Het Rijksmuseum en zijn bezoekers*. Dr. E. Boekmanstichting, Amsterdam 1976, blz.IX.

¹¹ Zie bijlage op nevenstaande bladzijde. N.B.: kunstenaars worden opgevat (toen en ook nu nog) als historische figuren. Watergeuzen,

Slag bij Nieuwpoort en Slag bij Waterloo werden ook opgenomen in de vragenlijst.

¹² Het is dus niet zo, dat het als juist aan te kruisen antwoord, de opvatting weerspiegelt van de samenstellers van de vragenlijst als zou dat het belangrijkste aspect van de desbetreffende historische figuur zijn.

¹³ Te weten: niveau 1, lagere school; niveau 2, LAVO e.a.; niveau 3, MAVO e.a., niveau 4, HAVO, VWO; niveau 5, HBO; niveau 6, universiteit. Er werd gevraagd: heeft u de opleiding voltooid ja/nee. Volgt u de opleiding nu ja/nee.

¹⁴ Dezelfde leeftijdsgrens is hier aangehouden als bij de summatieve evaluatie.

¹⁵ Zie de bijlage. De totale vragenlijst met de bijbehorende scores is verkrijgbaar bij de Educatieve Dienst van het Rijksmuseum.

¹⁶ De scores van in welke tijd horen de historische figuren thuis is hier buiten beschouwing gelaten. Het 'wie' en 'wat' is hier bij elkaar opgeteld en onderling vergeleken.

¹⁷ O. Valkman, *op. cit.* (noot 10), blz. 20.

Bijlage. Percentage goede antwoorden

	'wan- neer'	'wie'	'wat'
Jan van Schaffelaar	45%	59%	73%
Kenau S. Hasselaar	38%	69%	77%
Erasmus	48%	96%	74%
Jacoba van Beieren	35%	81%	71%
Michiel de Ruyter	67%	99%	67%
Paulus Potter	33%	85%	61%
Jan Steen	49%	96%	57%
Johan van Oldenbarnevelt	55%	96%	84%
Magdalena Moons	22%	21%	21%
Rembrandt	55%	92%	94%
Slag bij Nieuwpoort	72%	64%	53%
Floris v	51%	85%	71%
Melis Stoke	20%	25%	27%
Willem van Oranje	49%	74%	70%
Egmond en Hoorne	48%	44%	57%
Watergeuzen	60%	66%	93%
G. K. van Hogendorp	51%	40%	48%
Johan en Corn. de Witt	43%	79%	60%
Cornelis Tromp	69%	93%	50%
Slag bij Waterloo	71%	85%	52%
Jacob van Campen	32%	70%	75%
Hugo de Groot	56%	61%	83%
Van Speyk	45%	55%	74%
Witte van Haemstede	29%	43%	26%
Thomas à Kempis	29%	46%	51%
Jacob van Ruisdael	42%	75%	65%
Peter de Grote	31%	81%	48%
J. P. Coen	30%	83%	84%
Joost van den Vondel	47%	95%	95%
Frans Hals	31%	98%	70%
J. C. Civilis	48%	64%	56%
Heemskerk en Barentsz.	26%	95%	92%
Wilhelmina van Pruisen	44%	47%	52%
Totaal	1471	2362	2129
Gemiddeld %	44,58	71,58	64,56